

O TIPĂRITURĂ ROMÂNEASCĂ VECHIE ÎN CARE SE AFLĂ UN AUTOGRAF ATRIBUIT LUI POPA ȘAPCĂ

Nu rare sînt cazurile cînd istoriografului îi este dat să descopere pe filele unei tipărituri românești vechi neașteptate surse de informații documentare legate de momente importante ale istoriei și culturii românești, sau nume ale unor persoane acoperite de glorie, din trecutul zbuciumat al poporului nostru. Satisfacția cu care luăm în mîini asemenea exemplare crește invers proporțional cu vechimea tipăriturii și, firește, cu conținutul real al acesteia. Nu întotdeauna însă lucrurile pot fi lămurite, iar autenticitatea unor date olografice poate deruta sau reduce din spectaculozitatea simțămintelor inițiale, emoțiile fiind transformate în alte semnale, în somații. Este astfel și cu cazul unui exemplar al *Cazaniei* din 1748 de la Rîmnîc, provenit de curînd de la Biblioteca Academiei R. S. România din București¹.

În legătură cu valoarea cărții, care, datorită inscripțiilor, este încărcată de semnificații istorice, în urma unei analize mai atente a motivelor care au făcut din acest exemplar obiectul prezentului articol, nu trebuie să surprindă că ne sînt suficient de neconcludente argumentele aduse în scopul susținerii afirmației că pe filele lui se află un autograf al lui Popa Șapcă.

Despre ce este vorba? Tipăritura este descrisă în volumul II al *Bibliografiei românești vechi*², după exemplarul aflat în posesia fostei Biblioteci a Academiei Române. Este neîndoios că această descriere a fost întocmită de Nerva Hodoș, între 1903—1910. Exemplarul primit de Biblioteca Academiei din Cluj-Napoca este defectuos, recompactat și recuperat, cu toate că un mare număr de file sînt deteriorate, avînd părți de text lipsă și multe file inversate. Pe de altă parte, în mijlocul exemplarului a fost compactată o filă din *Evangelia* tipărită în 1682 la București.

Pe partea interioară a primei coperti se află trei inscripții. În prima, scrisă cu creion roșu de mîna unui intelectual, este menționată știrea privitoare la localitatea de unde a fost luat exemplarul. Este vorba de comuna Celeiu (în județul Romanai de odinioară), la 21 iulie 1909.

A doua inscripție, scrisă cu peniță, este semnată de Ion Bianu, fost director al Academiei Române. Ea conține următoarea informație istoriografică: „Kiriacodromion, București, 17...?”, cu o notă autografă de preotul Radu Șapcă de la Celeiu, care la 1848 a binecuvîntat pornirea revoluției

¹ Exemplarul a figurat la poziția nr. 49 a Listei nr. 3157/1978, purtînd la Biblioteca Academiei poziția de inventar 1165. (Vezi și Titus Furdui, *Tipărituri românești vechi provenite de la Biblioteca Academiei R.S.R. București*, Cluj-Napoca 1979; Comunicare susținută la sesiunea științifică organizată de Biblioteca Academiei din București în zilele de 30 sept. — 2 oct. 1979. Manuscrisul este predat pentru publicare).

² Ion Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche* II, București 1910 (B.R.V. II, 263).

de la Islaz, dăruită la 11 ianuarie 1919 de dl. Al. T. Dumitrescu. Vezi pro[cesul] verb[al] al ședinței Acad[emiei] din aceeași zi“. Semnat I[oa]n B[ianu].

Cea de a treia inscripție este o transliterare a inscripției ce se află pe f. 1^r numerotată, nu în întregime descifrată din cauza erodării hârtiei: prin urmare numai fragmentar redată: „1820 candu au fostu vrajbă la Drăgășani și Rîmnic ... Stan/Tudor cu Ipsilant și au... .. auzit Turcii și cu spaimă (?) /.../“

În continuare, pe reversul primei file de protecție întâlnim o altă inscripție (de notat, ulterioară celei ce urmează) care corectează eroarea identificării anterioare și pe care o atribuim, prezumtiv, ca aparținând lui Nerva Hodoș, — scrisă de astă dată cu stiloul:

„Cazanii [tipărită, n.n.] În sfînta Episcopie a Rîmnicului La anii 7256 [1748]“ (Bibliografia veche, II, pag. [105—107]). [Exemplar] „Dăruit în șed[ința] Acad[emiei], 11 Ian[uarie] 1919“. Cum am spus, este sub această inscripție o alta care conține următoarele: „Această sfîntă carte ce să chiamă *Chyriacodromion*, tipărită la anul 1748, mi-a fost încredințată de preotul V. Marinescu din Celeiu, spre a fi dăruită și păstrată la Academie, pentru că ea conține unica scrisoare de mîna a fostului preot Radu Șapcă din Celeiu, cel care a sfințit steagul revoluției din 1848. Al. T. Dumitrescu, bibliotecar-ajutor al Academiei, București 12/25 Dec. 1918“.

Avînd în vedere că pe filele exemplarului se află 20 inscripții olografice, cum și altă inscripție pe o foaie volantă (fila 170 din *Evangelia* bucureșteană la care ne-am referit, ce n-a fost încorporată în compactare și care — așa cum se va arăta — cuprinde cea de a doua inscripție în care se pomenește numele unui popă Radu), nu rezultă elemente certe privind vreun autograf al lui popa Radu Șapcă. În atare situație am recurs la *Memoriile Academiei din 1919*, spre a vedea dacă în ele găsim fila care prezintă respectiva inscripție. Iată ce citim acolo: „În ședința din 21 decembrie 1918 (3 ianuarie 1919) ținută sub președinția dlui Dr. V. Babeș [...], I[oa]n B[ianu] prezintă apoi darul arătat în următoarea scrisoare, primită de la Dl. Al. T. Dumitrescu, bibliotecar-ajutor al Academiei, acum bolnav: După datina celor bătrîni, pe care mai ales o practică fostul secretar al Academiei D. A. Sturza dăruind, și eu vă înaintez un manuscris și o carte (sublinierea noastră) veche românească tipărită. Trebuie să vă lămuresc că acest dar nu provine direct de la mine, ci de la un modest preot de sat care, fiind în viață, mi-a încredințat manuscrisul și cartea în 1909, cu dorința de a le da Academiei la o zi mare“.

„Manuscrisul este Pomelnicul bisericii din satul Celeiu jud[eu]l] Romani, zidită la 1832, prin osîrdia preotului Radu Șapcă, întîiul ctitor al bisericii, iar cartea este un Kiriadromion tipărit la 1748, care conține pe filele sale unica scrisoare de mîna a aceluiași preot Radu Șapcă, cel care a sfințit steagul revoluției din 1848. La Pomelnic am adaos și o notiță a mea, incompletă, despre Popa Șapcă“.

„Pe lângă acest manuscris — scrie Ioan Bianu —, dl. Dumitrescu a trimis în dar cartea *Kiriadromion* tipărită în București la 1748, exemplar defectuos dar avînd pe el scrierea autografă a preotului Radu Șapcă de

la Celeiu, cunoscut prin participarea lui la începutul revoluției din 1848³ (Vezi „Analele Academiei Române”, seria II, tomul XXXIX 1916—1919, partea administrativă și dezbaterile, p. 175, București, 1921).

Deci nici aici nu este menționată fila la care se găsește autograful lui Radu Șapcă, precum nici cuprinsul ei. Cum „scrisoarea este unică”, nu putem compara textele celor două inscripții cu nici un altul care să aparțină lui Radu Șapcă. Din nefericire nu avem nici semnătura lui popa Șapcă în serialul „Anul 1848 în Principatele Române” București 1902, p. [489] unde sînt date semnăturile unora dintre conducătorii revoluției din Țara Românească și unde este reproduș portretul lui popa Șapcă.

Să redăm și cele două inscripții ce cuprind numele de Radu. Prima (la f. 116^v) este scrisă de o mînă mai puțin dresată și formată în „ale scrisului”. În această privință, să revedem aprecierile lui Karl Marx din *Insemnări*⁴ care, referindu-se la epocă și oamenii ei, scria: „Preotul de sat în Moldo-Valahia împărtășește viața și havalile țărănilor. El nu știe să citească decît cărțile bisericești tipărite, să facă slujba religioasă și să recite evangheliile în limba națională. În 1848, el a luptat cot la cot cu țărănul”.

Cu deosebiri esențiale ce le diferențiază, este scrisă cea de a doua inscripție aflată pe foaia volantă, în care se poate citi: „Eu robu lui D[um]nezeu Radu Ereu am scris cu mîna de țărăină. Dară care carte nu e a mea. 1848, noiembrie 5”.

Nu știm care din aceste două inscripții, contrastante față de figura omului cu multă știință de carte a lui Popa Șapcă, ar putea fi atribuită acestuia. Dacă fila ar fi fost prinsă, ca cealaltă, în cotorul exemplarului și nu adausă ulterior, atunci s-ar putea vorbi de referirea la acesta. În acest caz s-ar fi putut adăuga o mențiune completă în plus, ceea ce nu s-a făcut nici de către „modestul” preot de sat V. Marinescu, nici de către Al. T. Dumitrescu, bibliotecarul-ajutor de la Biblioteca Academiei Române, care, cu siguranță, nu avea cunoștință decît de una din cele două inscripții. Acordînd creditul, Ioan Bianu acceptă identificarea eronată a tipăriturii și totodată existența autografului lui Popa Șapcă. Cînd Nerva Hodoș a făcut identificarea, probabil că atît V. Marinescu cît și Al. T. Dumitrescu nu mai erau în viață, motiv pentru care nici el nu a mai insistat asupra autografului. Mai mult, dacă ar fi fost atestat autograful, fără îndoială că direcțiunea Bibliotecii Academiei nu s-ar fi despărțit de exemplar, mai cu seamă că acesta conținea unicul autograf al revoluționarului ce la 1848 din Țara Românească.

Fără a împieta cu ceva asupra bunei credințe a celor trei protagoniști, este de subliniat că exemplarul cărăia i-a fost smulsă aureola rămîne totuși

³ În pledoaria sa, Popa Radu Șapcă referindu-se la drapelele revoluției, spunea printre altele: „... să filfăe pe calea bunei orînduiri și a adevăratei glorii”, cerind apoi lichidarea „elăcei” și a „ticăloasei iobăgii”; iar pentru poporul eliberat, „să se bucure de roadele muncii sale”.

⁴ „La chemarea lui Radu Șapcă din Celeiu, preot care se bucura de mare popularitate în rîndurile maselor țărănești, a lui Heliade și a multor fruntași revoluționari — se spune în lucrarea *Istoria românilor*, București 1969, p. 309 a lui Miron Constantinescu, Constantin Dăscoviciu și Ștefan Pascu —, sute de săteni și țigovești s-au strîns într-o mare adunare populară, pe Cîmpul Regenerării de lingă Izlaz”.

⁵ Karl Marx, *Insemnări despre români*. Manuscrise inedite, publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann, (București 1964) paginile 141 și 151.

un unicat, dat fiind că pe el se află câteva însemnări din care reiese cu certitudine proveniența sa din localitatea Celeiu. Aceasta ne îndreptățește supoziția că el a putut fi folosit de către Popa Șapcă la slujbele religioase. În acest caz trebuie să admitem că este vorba de un exemplar prețios, având în vedere și pravilele ce sînt cuprinse în tipăritura rîmniceană. Este unicul exemplar de carte românească veche provenind din această localitate, singurul cunoscut în literatura de specialitate. Faptul acesta îi ridică semnificativ prezența în fondul de carte românească veche al Bibliotecii Academiei din București, de unde ne-a parvenit ca donație în 1978.

De asemenea importantă este pentru noi și împrejurarea că pe f. 1^r se află un scris de erudit, de astă dată o mină care trădează deplin rafinament în ale scrisului. Cărturarul este demn a fi socotit unul din marii învățați anonimi care au lăsat inscripția ca mărturie a anului 1821. Este anul cînd controversele dintre iobagii români și revoluționarii greci, în frunte cu Ipsilanti supuneau pe românii ce le-au oferit cîmp de acțiune în lupta lor pentru libertate. S-a produs în atare împrejurări întoarcerea împotriva celor care îi sprijineau, vînzîndu-l pînă la urmă turcilor pe Tudor din Vladimiri. Este important faptul că mențiunea privitoare la vrajba dintre Tudor și Ipsilanti a avut un puternic ecou în rîndurile românilor la Drăgășani și Rîmnice. Așa se explică unele aspecte cu grave consecințe, din timpul anului 1821.

Este de menționat, în încheiere, că exemplarul acesta reprezintă un al doilea care poartă, tot pe o foaie lipită, semnătura lui Ioan Bianu.

/CAZANII/, /Rîmnice, 1748/.

„Bibliografia românească veche” I, 263

Cota: C.R.V. 1081

2 f. nen. + 1—113; 115—200 f. (I); 1—13, 15—26, 27^{1/4}, 28—63, 64, 70—71, 73—74; 82—90, 91—104 f. (II), cu erori de foliere la 111(110, 162(165, 167(168, 199(197 (I); 91(90, 102(101, 103(102 (II)

(275×195)

Legătură cartonată de recompactare în piele ornamentată. Exemplar deteriorat și după recompactare, cu extrem de multe file zdrențuite, avînd părți de text lipsă. Lipsește foaia de titlu și f. 114 (I); 14, 65—69, 76—89 (II).

Inscripții:

1. Pe forțașul primei coperti se află o etichetă cu elementele:

a) B.A.R. „Bibliografia românească veche” 263 S. 1.

b) 1909, iulie 21

(cu litere latine, în creion roșu)

„Celeiu, 21 iulie 1909”

c) 1919, ianuarie 11

(cu litere latine)

„Kiriadodromion. București, 17...? cu notă autografă de preotul Radu Șapcă de la Celei, care la 1848 a binecuvîntat pornirea revoluției de la Islaz. Dăruit la 11 ianuarie 1919 de Dl. Al. T. Dumitrescu. Vezi procesul/ ver/bal/ al ședinței Acad/emiei Române/ din aceea zi. I/Ioan/ B/fianu/”.

d) /1918, decembrie 12/25/

(cu litere latine; — copie transliterată)

„1820 cîndu au fostu vrajbă la Drăgășani și Rîmnice... Stan Tudor cu Ipsilant și au... auzit Turcii și cu spaimă...”

2. Pe prima foaie de protecție reverso:

a) 1919, ianuarie 11

(cu litere latine)

„Cazanii în Sfânta Episcopie a Râmnicului La anii 7256. (1848). (Bibliografia veche, II, pag. 105—107). Dăruit de Șed./înța/ Acad./emiei/, 11 Ianuarie 1919“.

b) 1848

(cu litere latine)

„Această sfântă carte ce să chiamă Chiriacodromion, tipărită la anul 1748, mi-a fost încredințată de preotul V. Marinescu din Celeiu, spre a fi dăruită și păstrată la Academie pentru că ea conține unica scrisoare de mină a fostului preot Radu Șapcă din Celeiu, cel care a sfințit steagul revoluției din 1848. Al. T. Dumitrescu. Bibliotecar-ajutor al Academiei, București, 12/25 Dec. 1918“.

3. Pe f. 2r:

a) 1820

(cu litere cirilice)

„Să să /știe/. 1820 cându au fostu vrajbă la Drăgășani și la Râmnic /.../ Stan Tudor cu Ipsilant și au /.../ auzit Turcii și cu spaimă /.../ /Inscripția atribuită lui Radu Șapcă, n.n./“.

4. La f. 13v:

a) 1829, februarie 21

(cu litere cirilice)

„Scris-am eu Mihailovici; Leat 1821 /? febr. 21/“

5. La f. 116v:

a) 1824

(cu litere cirilice)

„+ Să să știe că m-am /? jurat/ preot eu Popa Radu leat /.../ martie 11 /.../ de /.../ 18/24/“.

6. La f. 117r—123r:

a) /sec. XIX/

(cu litere cirilice)

„Această însemnare pentru satul Celiu când s-au spart de ostă alu /.../ și s-au spart într-o /... / luna lui martie și era Domn în București în Constandin Gheorghe /.../ Și au scris /... / /și au scris eu Flor /.../ Andor“.

7. La f. 131v:

a) 1825

(cu litere cirilice)

„Să să știe de când /.../“

8. La f. 134v—135v:

a) 1877, noiembrie 28

(cu litere latine)

„Să se știe de când au bătut România cu Rusia pe Turchia la 1877 și au căzut /în/ 1877 noiem/brie/ 28“.

9. La f. 137v—139r:

a) 1837, iunie 7

(cu litere cirilice)

„Când s-au apucat de /îreno/var de Sfânta Biserică /din/ satul Celiu ce să numește Cramul Sfântului Nicolae // și Nicolae//.../“.

10. La f. 148v:

a) 1802, iunie 1

(cu litere cirilice)

„La anu 1802 când au venit în Celiu /.../ și s-au spart toată țara /.../ miercuri iunie 1“.

11. La f. 153v—155v:
(cu litere cirilice)
„În știință să știe că la 1850 martie în 10, au căzut zăpade“.
12. La f. 153r—164r:
a) /sec. XVIII/
(cu litere cirilice)
„Această sfântă carte ce să numește Cazanie iaste legată de Dascălul Amza și cu cheltuiala Popei /.../ 8 taler /.../ în luna lui iulie“.
13. La f. 169v—170r:
a) 1859
(cu litere cirilice)
„Ion Cheseriu /.../ botezat /.../1859“.
14. La f. 176v:
a) /sec. XVIII/
(cu litere cirilice)
„/.../ eu Mihailovici“
15. La f. 176r:
a) /sec. XIX/
(cu litere cirilice)
„Și această carte este a lui Ona Ion și au dăruit Bisericii/?“.
16. La f. 184v—187r:
a) /sec. XIX/
(cu litere cirilice)
„Să/ să știe cînd au bătut oastea împăratului pe Osmanu Pazvantuolu /... .. / și l-au ținut o vară și s-au făcut pace și s-au dat pămînt și că s-au poroncit /.../... .. /.../ satele și /... .. /“ (fila tăiată la compactare).
17. La f. 188r:
a) /sec. XIX/
(cu litere cirilice)
„Să se știe de cînd au venit la popa Stan Sin Andrei al Popei“.
18. La f. 196r:
a) /sec. XIX/
(cu litere cirilice)
„Să să știe de cînd s-au spart satele în țară /... .. / //Să să știe de cînd s-au spart satele în țară Turcilor cînd au tăbărit (?) pe /.../ la Nicopole 1297 {sic}“.
19. La f. 11v (II):
a) 1789
(cu litere cirilice)
„Această sfântă carte Cazanie iaste cumpărată de popa Dragul și de popa Irimie și de popa Dumitru din Celu cu bani gata în 9 /.../ 30 la leatul 7257“.
20. La f. 39v—46r (II):
a) /sec. XIX/
(cu litere cirilice)
„Să să știe de cînd /am/ cumpărat pămînt cu 21 /... .. /“
21. (173v):
Pe o filă din *Sfînta și dumnezeiasca Evanghelie* (București, 1682), filă volantă rătăcită la sfîrșitul cărții, se află următoarea inscripție:
a) 1848, noiembrie 5
(cu litere cirilice)
„Eu robu lui D/um/n/ezeu Radu eu am scris cu mină de țărînă, dară cartea nu e a mea. 1848 noiembrie/ 5“.

Celeiu, 21 Iulie 1909

Kunawodromion

București 17...]

cu nota autografa de Președinte

Radu Șapca de la Celei, care la 1848
a binecuvântat pornirea revolu-
ției la Islaz —

dăruit la 11 Jan. 1919 de
Dl. Al. T. Dumitrescu

— vezi proc. verb. al sedinței
Acad. din aceeași zi —

.. 1820 cându au fost vrajba
la Drăgășani și Râmnic
.... [Glan] Tudor cu Ipsilanti și au
.... auzit Turcii și cu spaimă

Fig. 1.

Cazanii —

În Sfânta Episcopie a Râmnicului

La anii 7256 (1748)

(Bibliografia veche, II, pag.

Dăruit în s. d. febr. 11 Jan 1919

Această sfântă carte ce se cheamă

Chyriacodromion

tipărită la anul 1748,

mi-a fost încredințată de preotul

V Marinescu din Celem, spre a

fi dăruită și păstrată la Academie

pentru că ea conține unica scri-
soare de mână a fostului preot

Radu Lapcă din Celem,

cel care a sfîntit steagul revoluției

din 1848

M T Dumitrescu

Bibliotecar-ajutor al Academiei

București 12/25 Dec 1918

Qu se stie de condū au batut

10611

România cu Rusia pe Turchia
la 1878

118

si ca au caput 1877 decemb 29

CALE

4 curgie ut lu gramu 1877 20 de RADZĀ
na 31 na die a' : ni de m' 1877

1877 18- 1877 18- 1877 18-

apocryphic

1877 18- 1877 18-

1877 18- 1877 18-

1877 18- 1877 18-

1877 18- 1877 18-

Fig. 3

